

LBRIS

We know
books

LIVIU REBREANU

Ion

Prefață, fișă biobibliografică
și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA LIVIU REBREANU

CUPRINS

<i>Prefață</i> (Lucian Pricop)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	23
<i>Referințe critice</i>	26
Volumul I	
GLASUL PĂMÂNTULUI	63
Capitolul I. – Începutul	65
Capitolul II. – Zvârcolirea	97
Capitolul III. – Iubirea	129
Capitolul IV. – Noaptea	166
Capitolul V. – Rușinea	216
Capitolul VI. – Nunta	253
Volumul II	
GLASUL IUBIRII	305
Capitolul VII. – Vasile	307
Capitolul VIII. – Copilul	338
Capitolul IX. – Sărutarea	373
Capitolul X. – Ștreangul	408
Capitolul XI. – Blestemul	428
Capitolul XII. – George	467
Capitolul XIII. – Sfârșitul	498

Capitolul I
ÎNCEPUTUL

1

Din șoseaua ce vine de la Cârlibaba, întovărășind Someșul când în dreapta, când în stânga până la Cluj și chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece râul peste podul bătrân de lemn, acoperit cu șindrilă mucegăită, spintecă satul Jidovița și aleargă spre Bistrița, unde se pierde în cealaltă șosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bârgăului.

Lăsând Jidovița, drumul urcă întâi anevoie până ce-și face loc printre dealurile strâmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzându-se printre fagii tineri ai Pădurii Domnești, mai poposind puțin la Cișmeaua Mortului, unde picură veșnic apă de izvor răcoritoare, apoi cotește brusc pe sub râpele Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrântitură de coline.

La marginea satului te întâmpină din stânga o cruce strâmbă pe care e răstignit un Hristos cu fața spălăcită de ploii și cu o cununiță de flori veștede agățată de picioare. Suflă o adiere ușoară și Hristos își tremură jalnic trupul de tinichea ruginită pe lemnul mâncat de carii și înnegrit de vremuri.

Satul parcă e mort. Zăpușeala ce plutește în văzduh țese o tăcere năbușitoare. Doar în răstimpuri fâșie alene frunzele adormite prin copaci. Un fuior de fum albăstrui se opintește să se înalțe dintre crengile pomilor, se bălăbănește ca o matahală

amețită și se prăvale peste grădinile prăfuite, învăluindu-le într-o ceață cenușie.

În mijlocul drumului picotește câinele învățătorului Zaharia Herdelea, cu ochii întredeschiși, suflând greu. O pisică albă ca laptele vine în vârful picioarelor, ferindu-se să nu-și murdărească lăbuțele prin praful uliței, zărește câinele, stă puțin pe gânduri, apoi iuțește pașii și se furișează în livada îngrădită cu nuiiele, peste drum.

Casa învățătorului este cea dintâi, tăiată adânc în coasta unei coline, încinsă cu un pridvor, cu ușa spre uliță și cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare și dojenitoare. Pe prichiciul pridvorului, în dreptul ușii, unde se spală dimineața învățătorul, iar după-amiază, când a isprăvit treburile casei, d-na Herdelea, străjuiește o ulcică verzuie de lut. În ogradă, între doi meri tineri, e întinsă veșnic frânghia pe care acumă atârnă niște cămăși femeiești de stambă. În umbra cămășilor, pe nisipul fierbinte se scaldă câteva găini, păzite de un cocoș mic cu creasta însângerată.

Drumul trece peste Pârâul Doamnei, lăsând în stânga casa lui Alexandru Pop-Glanetașu. Ușa e închisă cu zăvorul; coperișul de paie parcă e un cap de balaur; pereții văruiți de curând de-abia se văd prin spărturile gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetașu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele... Într-o curte mare rumegă, culcate, două vaci ungurești, iar o babă șade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare, nemișcată parc-ar fi de lemn...

Căldura picură mereu din cer, îți usucă podul gurii, te sugrumă. În dreapta și în stânga, casele privesc sfioase din dosul gardurilor vii, acoperindu-și fețele sub streșinile știrbite de ploi și de vite.

Un dulău lățos, cu limba spânzurată, se apropie în trap leneș, fără țință. Din șanț, dintre buruienile cărunțite de colb, se repede un cățel murdar, cu coada în vânt. Lățosul nu-l ia în seamă ca și când i-ar fi lene să se oprească. Numai când cellalt se încăpățânează să-l miroase, îi arată niște colți amenințători, urmându-și

însă calea cu demnitatea cuvenită. Cățelul se oprește nedumerit, se uită puțin în urma dulăului, apoi se întoarce în buruiene unde se aude îndată un ronțait căznit și flămând...

De-abia la cârciuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăiește. Pe prispă doi țărani îngândurați oftează rar cu o sticlă de rachiu la mijloc. Din depărtare pătrund până aici sunete de viori și chiuituri...

2

Duminecă. Satul e la horă. Și hora e pe Ulița din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea.

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuța bătrână, pleostită și dărăpănată. Văduvia-i sărăcie lucie. Femeia a dat din rău în mai rău. Ce agonisește un cap de bărbat într-o viață întreagă, o muiere nepricepută prăpădește într-un an de zile, și mai puțin. Când a împreunat Maxim mâinile pe piept, în ogradă erau clăi de fân, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în șură și sub șopron n-aveau loc carele. Se vedea de departe belșugul. Acuma ograda-i goală bătătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă și veșnic flămândă.

Hora e în toi... Locul geme de oameni... Nucii bătrâni de lângă șură țin umbră. Doar câteva pete albe de raze răzbesc printre frunze gâdilând fețele aprinse de veselie. Zăduful ațâță sângele lumii. Peste Măgura Cocorilor atârnă soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună până la asfințit.

Cei trei lăutari cântă lângă șopron să-și rupă arcușurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stâng pe genunche, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închiși, își sfârâie degetele pe strune și cântecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior și are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeași patimă cu care Găvan, un ȋigan urât și negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele gordunii. Din când în când, Briceag se oprește să-și acordeze vioara. Holbea și Găvan atunci

își îndoiesc meșteșugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîncepe mai aprins, strâmbându-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire când schimbă melodia.

De tropotele jucătorilor se hurducă pământul. Zecile de perechi bat *Someșana* cu atâta pasiune că potcoavele flăcăilor scapără scânteii, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învâltorește, se așează în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală și de mulțumire. Cu cât Briceag întetește cântecul, cu atât flăcăii se îndârjesc, își înfloresc jocul, trec fetele pe sub mână, le dau drumul să se învârtască singure, țopăie pe loc ridicând tălpile, își ciocnesc zgomotos călcăiele, își plesnesc tureacii cizmelor cu palmele nădușite... Glasurile se îneacă în noul de praf ce-i îmbrățișează pe toți... Numai arar vreunul mai țănoș începe o chiuitură, în tactul zvăpăiat al jocului, cu ochii pe dos, cu gâtul răgușit. Dar după două-trei versuri sfârșește într-un iuit aspru, istovit. Apoi jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatec. Flăcăii își încolăcesc brațele mereu mai strâns pe după mijlocul fetelor... Sâniile acestora tremură sub iile albe și ating din când în când pieptul flăcăilor, turburându-le ochii și inima. Nu schimbă nici o vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze fâlfăie zâmbete plăcute și fugare...

Învârtita ține de vreun ceas, fără întrerupere, și tinerii nu se mai satură. De două ori Briceag, cu cârcei în degete, a încercat să se oprească și, de amândouă orile, flăcăii s-au năpustit la el urlând desperați, cu priviri amenințătoare sau rugătoare:

– Zi, țigane! Mai zi, cioară!...

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. Câțiva băiețandri, îngăduiți de curând la horă, amețiți de atâta învârteală, se clatină de ici-colo, abia mai ținându-se pe picioare, spre marea rușine a fetelor cu care joacă. Vreo trei perechi s-au retras în șură, mai la larg, unde însă praful se urcă până-n căpriori, des de să-l tai cu cuțitul...

La câțiva pași de pâlcul jucătorilor stau fetele care au rămas nepoftite, privind cu jind, șoptindu-și uneori cine știe ce și izbucnind în râsete silite. La urechi și în cosițe au și ele buchețele

de vâzdoage peștrițe și în mână câte un mănunchi mai mărișor pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună în pălărie. Printre fete se mai rătăcește și câte o nevestă tânără, cu năframă de mătase în cap, gata să intre în horă dacă s-ar întâmpla să-i vie chef bărbatului ei să joace. Mai la o parte mamele și babele, grămadă, forfotesc despre necazuri și-și admiră odraslele. Copii neastâmpărați aleargă printre femei și chiar prin horă, fură florile fetelor și fac haz când victimele îi ocărăsc sau se înfurie. Câțiva mai îndrăciți se lasă pe vine aproape de jucători, uitându-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar când poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întreabă repede:

– Ai văzut?

– Văzut. Da' tu?

– Și eu.

Și apoi continuă să pândească poalele până ce vreo babă indignată îi ia la goană, ceea ce nu-i oprește ca peste câțva timp să reînceapă...

Bărbații se țin mai pe departe, pe lângă casă, pe la poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obștești, aruncând numai rareori câte-o privire spre tineretul dimprejurul lăutarilor.

Primarul, cu mustați albe răsucite tinerește, cu niște ochi albaștri mari și blajini, caută să-și păstreze demnitatea apăsând vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice, în mijlocul câtorva bătrâni frunțași. Ștefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată ce și-o mângâie întruna parcă ar avea junghiuri, găsește fel de fel de clenciuri primarului, numai ca să arate celorlalți că lui de nimeni nu-i pasă. Între dâșii, Trifon Tătaru, mititel cu părul gălbui și glasul subțire, se uită când la unul, când la altul, înfricoșat parcă să nu se încaiere, fiindcă amândoi îi sunt rude, cam de departe, nici vorbă. Pe de lături, ca un câine la ușa bucătăriei, trage cu urechea Alexandru Glanetașu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuși să se vâre între bogătași.

Pe prispă stăpânește Simion Butunoiu, care acum vreo douăzeci de ani a fost învățător în sat, iar azi mănâncă o pensie

LBRIS

We know
books

LIVIU REBREANU

Răscoala

Prefață și fișă biobibliografică
de Lucian Pricop

EDITURA LIVIU REBREANU

CUPRINS

<i>Prefață</i>	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	17

I. SE MIȘCĂ ȚARA!

Capitolul I. – Răsăritul	21
Capitolul II. – Pământurile.....	63
Capitolul III. – Flămânzii.....	101
Capitolul IV. – Luminile	143
Capitolul V. – Friguri	181
Capitolul VI. – Vestitorii.....	216

II. FOCURILE

Capitolul VII. – Scânteia.....	249
Capitolul VIII. – Flăcări.....	278
Capitolul IX. – Focul	325
Capitolul X. – Sângele	364
Capitolul XI. – Petre Petre	398
Capitolul XII. – Apusul.....	442

I

SE MIȘCĂ ȚARA!

Capitolul I
RĂSĂRITUL

1

– D-voastră nu cunoașteți țăranul român, dacă vorbiți așa! Ori îl cunoașteți din cărți și din discursuri, și atunci e mai trist, fiindcă vi-l închipuiți martir, când în realitate e numai rău și prost, și leneș!

Ilie Rogojinaru sfârși gâfâind de convingere. Își șterse chelia sfătoasă cu o batistă mare tărcată și își smuci mustața groasă-pleoștită din care câteva fire i se încurcaseră, supărându-l, în colțurile gurii. Era arendașul moșiei Olena-Dolj. Slăninis și burtos, cu gât de taur și capul rotund, avea niște ochi căprui săltăreți și o figură jovială, parcă pornită mereu numai spre bucurii.

Se uită la tovarășii de compartiment, văzu că nu i-a convins și continuă să gâfâie mai tare. Atunci, Simion Modreanu, director în Ministerul de Interne, îmbrăcat cu multă cochetărie, tuși ușor să-și dreagă glasul și rosti sentențios:

– Domnul meu... domnule Rogojinaru, un lucru rămâne indiscutabil: că noi toți, dar absolut toți, trăim de pe urma trudei acestui țăran, așa prost și leneș, și rău cum îl categorisești d-ta!

LIBRIS | We know books

Arendașul fu atât de uimit, că nici nu mai putu răspunde. Scoase iar batista să-și răcorească tâmplile. În clipa aceea apărură conductorul trenului reclamând, cu respectul cuvenit clasei întâi, biletele pentru București. Rogojinaru se însenină ca și când i-ar fi venit mântuirea:

– Cum, șefule, sosirăm? Ei bravo! Bine-am mers, n-am ce zice...

– Adineaori am lăsat Chitila – observă conductorul, schițând un zâmbet drept răspuns la bonomia arendașului și luând biletele de la ceilalți călători. În răstimp, dintr-un portofel ca o geantă, Rogojinaru scoase o foaie galbenă pe care o arătă conductorului cu o mândrie ostentativă:

– Poftim, șefule!... În vremurile astea grele se mai cârpește omul cu câte-o economie, că n-o să se facă gaură în cer, fiindcă un creștin merge gratis cu trenul...

Numai conductorul surâse iarăși, retrăgându-se cu degetele la cozoroc, militărește. Arendașul însă, cuprins subit de griji, se apucă să-și adune geamantanele, coșurile și legăturile pe care le resfîrase în compartiment, profitând că ceilalți nu prea aveau bagaje. Modreanu își luase mai de mult pe genunchi geamantanășul de piele fină cu cartea de vizită scoasă în evidență. Un căpitan de jandarmi, înalt, cu figura speriată, care se urcase numai la Găești, n-avea decât sabia și o mapă; iar tânărul brun, cu mustățile mici, negre, retezate englezește, își așezase trusa de voiaj pe mescioara de la fereastra compartimentului.

Trenul duduia și fumea ca un animal apocaliptic. Directorul regreta că s-a coborât să discute cu un om atât de vulgar. Căpitanul urmărea ostenele lui Rogojinaru cu o curiozitate plină de admirație. Tânărul, de când plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului în care apăruse silueta Capitalei. De-a lungul liniei răsăreau și piereau table cu reclame pe stâlpi anume ori pe calcane de case singuratice. Perechile de șine se multiplicau, se apropiau, se întretăiau. Roțile pocneau tot mai des peste încrucișări, treceau de pe o linie pe alta cu o siguranță mașinală. Pe urmă se iviră

suburbiile murdare, case dărăpănate, ulite desfundate, contrastând violent cu sclipirile ce vesteau mai încolo palatele.

După ce umplu cu bagajele-i prețioase locurile libere de pe canapele, după ce scoase și pe coridor vreo două coșuri ce nu mai încăpuseră înăuntru, arendașul se ghemui cum putu pe o margine, lângă un geamantan, și se adresă direct tânărului care privea pe fereastră, reluând firul convorbirii de adineaori:

– Și uite-așa, domnule, cum vă spuneam, cu țărani... Pe mine mă puteți crede pe cuvânt și fără greșală că am o experiență veche de tot în chestii de agricultură și de țărani. Sunt acum de șaizeci de ani fără unul și din ei vreo patruzeci tot la țară i-am irosit și între săteni. Am luat-o de jos, cum se cuvine, și la treizeci de ani țineam cu arendă o moșioară de peste cinci sute de pogoane în Teleorman. Iar de atunci mi-au mai trecut câteva și mai măricele prin mână, așa că îmi cunosc țărani cum nu cred să-i mai cunoască mulți în Țara Românească. Nu zic că toți sunt ticăloși, cum zic alții, nu, Doamne ferește, sunt creștin și m-ar bate Dumnezeu. Dar mărturisesc cu mâna pe cruce: să te ferească Dumnezeu să ai nevoie de țaran, că țaranul atunci te strânge de gât când te doare mai tare!

Băgă de seamă că nici chiar căpitanul nu-l mai asculta. Fiindcă tocmai și trenul începuse să-și încetineze goana, își aduse iar aminte de bagaje, se sculă să treacă în coridor, să fie mai aproape de ieșire și să poată prinde negreșit un hamal și o trăsură. Din ușă se întoarse însă să-și ia rămas bun. Întinse mâna lui Modreanu, cu care venise de la Craiova împreună și socotea că se împrietenise de ajuns ca să poată găsi la dânsul un sprijin de s-ar întâmpla să aibă vreo nevoie pe la Interne. Deși cu tânărul, care se suise la Costești, vorbise mai puțin și nici nu i se recomandase, arendașul chibzui că la despărțire trebuie să știi cu cine ai călătorit și deci îi zise încrezător:

– Îmi dai voie, domnule, sunt Ilie Rogojinaru... Mi-a părut bine că am venit împreună, cu toate că nu ne-am prea lovit în păreri.

LIBRIS | We know books

Nu tocmai încântat, tânărul se ridică totuși puțin și, strângând mâna întinsă, răspunde:

– Grigore Iuga.

Arendașul tresări, se îndreptă și strigă:

– Iuga?... Iuga ai zis?... Te pomenești că ești chiar feciorul domnului Miron Iuga de la Amara?

– Te pomenești! surâse tânărul intrigat puțin de entuziasmul patetic al arendașului...

– Fugi, nu mă nebuni!... D-apoi bine, boierule, eu cunosc pe conu Miron de când eram copil, aș putea zice, măcar că trebuie să fim cam de aceeași vârstă! Că doar acum vreo douăzeci și cinci de ani am ținut o moșie numai la câteva poște de proprietatea d-voastră de la Amara. Ce mai face conu Miron? Bine, voinic, sănătos?... Strașnic om, ce să vă spun! adăugă cu mândrie, întorcându-se brusc spre căpitanul de jandarmi și Modreanu. Știți, boier sadea, nu d-ăștia de au umplut țara și târgurile! Ei, bată-te să te bată toate noroacele! urmă apoi iar către Iuga, clipind din ochi cu mare bucurie. Dar văd că sosim... Să trăiești, cucoane, și să-ți trăiască părintele că-i un om și jumătate!

Îi scutură mâna încă o dată și apucând un coșuleț la care ținea mai mult, se repezi afară, în coridor, mormăind în treacăt către căpitan: „Salut, salut!“. Modreanu, cu geamantănașul în mână, așteptase nerăbdător să isprăvească arendașul ca să poată ieși. Pentru că nici el nu făcuse cunoștință cu Iuga, dădu indiferent din cap și se strecură după Rogojinaru care se înfipsea chiar lângă ușa vagonului.

– Cine-i individul, domnule Rogojinaru, că te văzui prea mulțumit de cunoștință? întrebă Modreanu, plecându-se la urechea arendașului, fiindcă pufăitul locomotivei sub bolta gării înăbușea vocile.

– Ehei, iubitele! făcu Rogojinaru cu mai mare respect parcă decât adineaori în fața tânărului Iuga. Șapte mii de pogoane, prima calitate, în Argeș, jos, aproape de Teleorman!... Șapte mii, domnule Modreanu, înțelegi? Și niște gospodari cum nu-s alții în toată Muntenia. Bătrânul nu ți-ar arenda un petic de pământ, mai

bine să-ți tai mâinile. Așa ceva mai rar, ce să-ți spun... Ei, te-am salutat, cucoane, că văd că ne-am oprit, și să ne mai întâlnim sănătoși!... (Deschisese portiera). Aide, hamal, hamal!... Aici băietel!... N-auzi, bre? Ce, ești surd?... Unde te uiți, zăpăcitul? Nu mă vezi? Ce, ești orb?... Vino repede și ia astea!

Locomotiva găfâia rar, extenuată. Printre respirațiile ei dominatoare, glasurile oamenilor ce coborau din vagoane și ale celor ce-i așteptau pe peron umpleau cuprinsul gării cu un zgomot aspru din care se ridicau ici-colo izbucniri de râsete, câte-o vorbă veselă, câte-o pupătură mai pleoscăită și mai ales țipete stăruitoare după hamali. Călătorii zoreau spre ieșire, cei mulți cu bagajele în mână, cei puțini cu hamalii în urma lor. Toată lumea era grăbită, unii chiar fugeau ca și când i-ar fi alungat cineva din urmă.

Grigore Iuga rămăsese liniștit la locul său, așteptând să se dea jos cei ce se îmbulziseră pe coridoare. Din geam văzu pe Modreanu cum își ferea geamantănașul de insistențele hamalilor, pe căpitanul înalt cum, depărtându-se, se uita speriat împrejur parcă ar fi căutat pe cineva, pe Rogojinaru, umeros și legănat, ținându-se după omulețul împovărat cu geamantane și legături, dăscălindu-l neconținut atât de energic că glasul lui parcă domina tot vacarmul gării.

În sfârșit, când se mai potoli vâlmășagul, tânărul Iuga coborî și el, găsi anevoie o trăsură și porunci să-l ducă acasă în strada Argintari. Birjarul apucă pe Calea Griviței, lată, murdară și gălăgioasă, cu fel de fel de magazine în fața cărora vânzătorii se războiau cu trecătorii șovăitori să-i facă negreșit clienți, cu zeci de hoteluri, hanuri și ospătării menite să adăpostească scump și prost pe călătorii pe care Gara de Nord îi vărsa capitalei, mereu alții și mereu mai mulți. Pe trotuarele largi se vânzolea o lume pestriță într-un amestec oriental: muncitori și funcționari, apoi țărani umblând în grupuri ca niște oi speriate, servitoare în costume țărănești ungurești, soldați pirpirii, vagi domnișoare foarte fardate, trăgând cu ochiul la toți bărbații, ucenici și elevi de liceu hârjonindu-se și izbindu-se de oameni și de ziduri, bragagii bulgari de lux cu clopoței de alamă, turci cu acadele...